

Особливості обліку окремих напрямів в роботі через призму бібліотечної статистики

Васюта, Світлана Олексіївна
Vasyuta, Svitlana

Головний бібліотекар НТБ ВНТУ

Ключові слова: статистика бібліотечна, облік бібліотечної роботи, бібліотечна справа, щоденник роботи, користувач, статистичні показники бібліотечної роботи, облік читачів, облік відвідування, книговидача, читаність, обертаність, книгозабезпеченість, бібліотечний фонд.

Здобуття Україною державної незалежності викликало перетворення у суспільному та економічному житті України в зв'язку з новим політичним статусом, переходом на ринкові відносини, введенням країни в процеси інтеграції на світовому рівні та розвитком інформаційного суспільства. Це потребувало здійснення робіт зі створення основ системи національної статистики. 1992 р. став роком її започаткування. Від цього моменту було прийнято ряд програмних документів із реформування статистики та статистичного обліку на державному рівні.

Особливості статистики полягають в тому, що статистичні дані подаються в кількісній формі, тобто бібліотечна статистика говорить мовою цифр, які відображають все бібліотечне життя.

Без кількісних характеристик неможливо проаналізувати процеси, які відбуваються в бібліотечній справі. Підрахунок кількості книг в фонді існує не одну сотню років. Поступово прості облікові операції ускладнювалися, стали включати в себе елементи тих чи інших явищ з ціллю встановлення в них відповідних закономірностей. Так поступово став формуватись важливий напрям в бібліотекознавстві – бібліотечна статистика. Статистика і облік – традиційні напрямки бібліотечної діяльності.

Статистика вивчає кількісну сторону явищ бібліотечної діяльності (комплектування фонду, бібліотечне обслуговування, довідково-бібліографічна робота, пошук інформації і т. п.) в тісному зв'язку з їх якісним змістом в конкретних умовах місця і часу.

Бібліотечна дійсність та інноваційні процеси мають бути відображені у показниках бібліотечної статистики. Саме необхідність дослідити сучасні тенденції в організації бібліотечної статистики, визначити основні напрями її оновлення з метою вдосконалення системи показників бібліотечної статистики з позицій їх достовірності, своєчасності та інформативності визначили актуальність теми.

Хотілось би нагадати, що в 2000 р. вийшов ГОСТ 7.20-2000 Бібліотечна статистика, у відповідності з яким ведеться облік всіх показників роботи нашої бібліотеки. Даний стандарт встановлює єдині правила і вимоги до збору і пред'явлення статистичних даних бібліотеки, єдиний термін, визначення і єдині одиниці обліку документів фонду, обслуговування користувачів, єдиний мінімум статистичних даних для бібліотек всіх відомств.

Сучасна бібліотека є унікальним явищем, яка акумулює в себе як історичні традиції, так і дослідження нових технологій.

Статистичні показники, розраховані на тривалий термін і дозволяють визначати тенденцію на розвиток в майбутньому, що є основою складання перспективних планів бібліотеки.

Основні статистичні показники нашої бібліотеки відображені в щоденнику роботи, які ведуть всі відділи обслуговування. За єдиним читацьким квитком користувачі-студенти вузу обліковуються у відділі обслуговування навчальної літератури на абонементі молодших і старших курсів. Одночасно читачі поділяються на студентів денного відділення, студентів заочного навчання. Також в щоденнику відображаються співробітники, аспіранти, та користувачі професорського- викладацького складу.

Одиницею обліку читачів є користувач.

Облік загальної кількості користувачів проводиться на основі кількості читачів обслугованих всіма структурними підрозділами бібліотеки, які зареєстровані в єдиній картотеці, чи на основі картотеки формулярів (ГОСТ 7.20-2000, п.7.1.1). Так, за минулий звітний період нашою бібліотекою було обслужено 10455 користувачі, з них студентів денного навчання 6907 чол., студентів- заочників 1883 чол., аспірантів 134, співробітників 743, користувачів професорсько-викладацького складу 400.

Відвідування. Показує кількість людей, які користуються документами бібліотеки. Одиницею обліку є формуляр читача. Кількість формулярів співпадає з кількістю реєстраційних карток картотеки студентів. Відвідування нашої бібліотеки за минулий рік становило 445813 .

Облік відвідувань і звернень

- Одиницею обліку відвідування рахується одне відвідування, зареєстроване в документації.
- Одиницею обліку відвідувачів заходу рахується особа, яка присутня на заході і зареєстрована в документах.
- Облік відвідування проводиться шляхом додавання відвідувань, що облікуються всіма структурними підрозділами бібліотеки.
- Одиницею обліку звернень до електронної бібліотечно-інформаційної мережі рахується одне звернення на сервер бібліотеки.

Книговидача. Показує кількість документів, що використовуються користувачами в усіх структурних підрозділах нашої бібліотеки. Книговидача облікується по галузям знань, а також за видами (книги, брошури, журнали), мовами, цільовим призначенням (наукова, навчальна). Облік видачі видань проводиться по кількості виданих примірників зареєстрованих в формулярі користувача, на листку вимоги, книжковому формулярі, бланку-замовленні по МБА або іншій документації прийнятій в бібліотеці, а також в електронній базі даних. За минулий звітний період у НТБ було видано 805179 примірників документів.

Існують деякі особливості обліку видачі видань в бібліотеках.

- Для книг, брошур, окремих номерів журналів і газет — примірник;
- Для видань, об'єднаних в підшивку – підшивка або число примірників документів, які відповідають запиту користувача;
- Для грампластинок і компакт-дисків – диск;
- Для магнітофонних стрічок - катушка, кассета;
- Для діафільмів — рулон;
- Для діапозитивів, в залежності від запиту користувача – комплект або кількість екземплярів виданих кадрів;
- Для кінофільмов — бобина;
- Для відеофільмів — касета;
- Для електронних видань – дискета, оптичний диск (CD-ROM і мультимедія).

Облік підручників, що видаються користувачу із бібліотечного фонду здійснюється на загальних основах. Продовження терміну користування виданнями за проханням читача дозволяється не більше 2-х разів і облікується як нова книговидача. В формулярі читача в цьому випадку ставиться дата продовження.

В щоденнику роботи відображається також облік масових заходів. Вказується дата проведення, назва, кількість представлених документів (для виставок, переглядів, днів інформації і т.п.), відвідувачі, кількість виданих документів. Відображається робота з фондом (перевірка фонду на правильність розстановки, обезпилення, ремонт книг), робота з боржниками (усні і письмові нагадування), читацькими формулярами, наказами руху студентів.

Облік заходів.

- Одиницею обліку заходу рахується один захід – виставка, огляд, день інформації і т.п. зареєстровані в щоденнику бібліотеки.
- Захід комплексного характеру, що включає в себе проведення різних форм (наприклад, виставку і бібліографічний огляд) рахується як один захід.
- При проведенні циклів заходів (тижневики, декадникі, місячники) враховується кожен захід, що входить в цикл.
- Додатково при проведенні масових заходів враховується кількість учасників та кількість експонованих видань.
- Відвідування масових заходів враховується в загальне число відвідування.

Ведеться облік інформаційно-бібліотечної роботи. Кількість виданих довідок відображено в щоденнику в т.ч. видані в автоматизованому режимі. Одиницею обліку є довідка.

Облік довідок ведеться по кількості:

- Запит за темою (для тематичних бібліографічних довідок);
- Бібліографічні довідки, що вимагають уточнення (для довідки на бібліографічне уточнення);
- документів, наявність яких в фонді бібліотеки вимагає установлення);
- запит фактів (для фактографічних довідок);
- тем, які потребують аналітико-синтетичного перетворення документальної інформації (для аналітичних довідок);
- методичні консультації по роз'ясненню правил користування бібліотекою, довідково-бібліографічним апаратом, документом (для запитів орієнтаційного характеру).

Одиницею обліку відмов на документи рахується невиконаний запит користувача, зареєстрований в документі бібліотеки.

Одиницею обліку виконаних запитів рахується усна або письмова довідка, що включає відомості по одній темі, одному уточненні, факті, а також усна або письмова методична консультація по одному питанню. Облік загальної кількості виконаних запитів на довідково-інформаційне обслуговування проводиться додаванням довідок, консультацій зареєстрованих в документації. Минулого року наша бібліотека видала 43207 довідок.

Особливості обліку видачі спеціальних видів видань:

До спеціальних видів документів відносяться стандарти (гости, ДСТУ), ДБН, патенти, дисертації (кандидатські, магістерські), реферативні журнали.

Облік видачі таких видань, які зберігаються в папках, коробках, підшивках проводиться по кількості екземплярів отриманих читачем, що відповідає його запиту.

– Облік видачі плакатів, художніх репродукцій, листівок об'єднаних загальною обгорткою або папкою проводиться по числу папок – як окремих екземпляр (папка, листівка, репродукція).

– Видача картографічних видань (карт і атласів), об'єднаних загальною папкою або обгорткою, облікується по числу папок, а не карт або атласів, виданих користувачу.

При видачі видань по МБА облік проводиться бібліотекою-фондодержателем видань та бібліотекою, що здійснює видачу видань користувачу. Так в нашій бібліотеці за минулий рік було видано 144 документи.

Видача копій документів облікується як і видача самих документів. Облік видачі копій і документів з виставок входить в загальну кількість видачі документів.

Статистичні показники

Читаність. Показник інтенсивності читання.

Середнє число книг, видане одному читачу в рік, вираховується шляхом ділення кількості виданих за рік документів (К) на число читачів, зареєстрованих за рік (А)

$$Ч=К:А$$

Відвідуваність. Показник характеризується активністю відвідувань читачами бібліотеки. Вираховується шляхом ділення числа відвідувань за рік (В), на число читачів за єдиним обліком (А)

$$В= В : А$$

Обертаність. Характеризує степінь використання книжного фонду.

Вираховується шляхом ділення кількості книговидач за рік (К) на кількість книжкового фонду бібліотеки (Ф)

$$Об=К:Ф$$

Книгозабезпеченість. Показник характеризує величину книжкового фонду по відношенню до числа читачів, тобто його достатність.

Вираховується шляхом ділення кількості документів, що є в бібліотеці на кінець року (Ф) на число зареєстрованих читачів (А)

$$К=Ф:А$$

Статистичні спостереження дозволяють реалізовувати маркетингову стратегію бібліотечного обслуговування, посісти впевнену позицію на ринку бібліотечних послуг.

З середини 90-их років в бібліотеках України активно почали застосовуватись показники бібліотечної статистики, що виникли в результаті запровадження інформаційних технологій і використання електронних ресурсів. Це стосується і нашої бібліотеки де з інформатизацією почали використовуватись нові показники.

У складі показників з бібліотечного фонду з'явилися дані про електронні видання. Група показників із МБА доповнилися даними: надіслано електронних копій (або електронна доставка документів за E-mail). До показників послуг у системі довідково-інформаційного обслуговування додалися такі позиції: використання БД, використання мережі інтернет (БС низового рівня). З'явилася ще одна складова БС – статистика веб-сайта бібліотеки: показники використання інформаційних ресурсів за видами електронних документів, кількість виданих файлів, кількість абонентів, кількість відвідувань. Організація електронних каталогів, створення власних та придбання БД інших інформаційних установ відповідно відображаються і у статистичних показниках за їх кількістю та обсягом. Матеріально-технічне забезпечення бібліотек визначається, зокрема, показниками з кількості комп'ютерів у т. ч. відповідно до їх потужності); кількість АРМ (у т. ч. для користувачів).

З минулого року в нашій бібліотеці розпочато штрихкодування фонду навчальної літератури, тому в обліку роботи бібліотеки добавився ще один статистичний показник — це дані про кількість заштрихованих примірників.

З ратифікацією Україною у 2002 р. Міждержавного стандарту ГОСТ 7.20–2000 “СИБИД. Библиотечная статистика” було введено нові поняття, знято розбіжності та перекручування щодо використання окремих спеціальних термінів, визначення одиниць обліку та складових окремих показників. Зокрема, не змінився, але набув смислового оновлення, показник із загальної кількості відвідувань бібліотеки: відповідно до стандарту складається із суми відвідувань усіх структурних підрозділів та звернень на сервер бібліотеки.

Сьогодні бібліотеки України працюють за подвійною технологією: запроваджується нова – інформаційна технологія і ще зберігається традиційна – ручна. Забезпечення успішного управління в таких умовах створює потребу в організації більшої кількості статистичної інформації, яка вимагає своєчасної обробки, аналізу для виконання функції контролю та прийняття рішень. Тому особливого значення набуває оперативне отримання статистичних відомостей з усіх напрямів бібліотечної діяльності, що забезпечує організація статистичного дослідження з використанням інформаційних технологій.

В бібліотеках активно опановується зведення статистичних показників за допомогою комп'ютерних програм; бібліотеки прагнуть перейти на нові технології, насамперед, за допомогою автоматизованої інформаційно-бібліотечної системи. В бібліотеці ВНТУ успішно впроваджується і діє програма УФД “Бібліотека”, яка використовується для зведення та опрацювання статистичних даних. Організація статистичних електронних таблиць, пов'язаних між собою, дозволила закласти підґрунтя для формування статистичних бібліотечних даних.

Проблема досконалості бібліотечної статистики, як важливого джерела точних і достовірних відомостей про стан бібліотечної справи, набрала особливу значимість на сучасному етапі розвитку нашого суспільства, коли виникла необхідність реформування всієї бібліотечної сфери.

Статистикою можна грати, її можна використовувати на добрі справи і на зло. Відомий також вислів про те, що існує на світі брехня, злісна брехня і статистика.

Статистика за ради статистики нікому не потрібна. Статистичний облік проводиться для того, щоб використовувати зібраний матеріал для напрацювання будь-яких оцінок і рішень. Поняття “бібліотечна статистика” дуже змістовне. Це і дані кількісних вимірювань параметрів і явищ бібліотечного життя. Це і наукова дисципліна, що вивчає використання кількісних вимірювань для пізнання закономірностей розвитку бібліотечної справи. І практика статистичних спостережень, збір і обробка кількісних даних.

Прогресивним явищем останніх років стало переосмислення значення, ролі, змісту бібліотечної статистики відповідно до рішень сьогоднішньої дійсності.